

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים יין לבן ויין מבושל לארבע כוסות

עיקרי ההלכות

- א. עדיף לקחת לארבע כוסות יין אדום, אלא אם כן היין הלבן משובח ממנו.
- ב. על יין מבושל מברכים 'בורא ברי הגפן'.
- ג. עדיף לקחת לארבע כוסות יין שאינו מבושל.

א. יין לבן לארבע כוסות.

בליל הסדר אנו שותים כידוע ארבע כוסות יין: בקידוש, בהגדה, בברכת המזון ובהלל¹. על כוסות אלו (וכן על כוס הקידוש בשבת) נשאלה שאלה כבר בתקופת חז"ל. האם יש להעדיף יין אדום על פני יין לבן או שאן הבדל וגם יין לבן טוב ומשובח לצאת ידי חובה? תשובת הירושלמי: "אמר רבי ירמיה מצוה לצאת ביין אדום שנאמר אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו" וגו' - כלומר יש עדיפות ליין אדום. אמנם, להלכה כתבו הטור והשו"ע שאם היין הלבן משובח יותר מהאדום, הוא עדיף. הט"ז כתב בהקשר זה שני דברים מעניינים. ראשית, יש להעדיף יין אדום לארבע כוסות מאחר ובוה יש זכר לדם היהודים ששפכו המצרים. שנית, הוא מעיד, שבתקופתו העדיפו יין לבן מפחד עלילות הדם שהיו נפוצות אז².

ב. יין מבושל לארבע כוסות

בהלכות ברכות נחלקו הראשונים האם מברכים על יין מבושל 'בורא פרי הגפן' או 'שהכל נהיה בדברו'. להלכה פסק השו"ע שם שברכת יין מבושל היא בורא פרי הגפן. ממילא גם לארבע כוסות ניתן לצאת ידי חובה ביין מבושל, לפי שהוא נחשב יין. אמנם החוק יעקב כתב שלכתחילה "מצוה מן המובחר ליקח היין היותר משובח בלי תערובת" וכך פסק גם המשנה ברורה. לכן עדיף להשתמש ביין לא מבושל לארבע כוסות. אולם מי שזה קשה לו יכול לשתות יין מבושל³.

מקורות והערות

1. במשנה פסחים (פ"י מ"א) "ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי". ופירשו שם רש"י ורשב"ם שארבעת הכוסות הם כנגד ד' לשונות של גאולה הנאמרים בפרשת וארא, והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי.

מקור הדברים הוא בבראשית רבה (פרשת וישב פח) ושם ישנם עוד טעמים למה תקנו ד' כוסות. וז"ל המדרש. "וכוס פרעה בידי, מכאן קבעו חכמים ד' כוסות של לילי פסח". ומכאן מביא המדרש ד' טעמים לשתיית ד' כוסות

א. "א"ר הונא בשם ר' בנייה כנגד ד' גאולות שנאמרו במצרים, והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי". וכן הוא בירושלמי פסחים (פ"י ה"א) ושם אמר רבי יוחנן בשם רבי בנייה.

ב. "רבי שמואל בר נחמן אמר כנגד ארבע כוסות שנאמרו כאן, וכוס פרעה בידי וגו', ונתת כוס פרעה וגו'. וכן הוא בירושלמי (שם) בשם ריב"ל.

ג. "רבי לוי אמר כנגד ד' מלכיות". וכן הוא בירושלמי (שם)

ד. "רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ד' כוסות של תרעלה שהקב"ה משקה את עובדי כוכבים, הה"ד כי כה אמר ה' אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החמה, כוס זהב בבל ביד ה' וגו', ימטר על רשעים וגו', וכנגדן הקדוש ברוך הוא משקה את ישראל ד' כוסות של ישועה לעתיד לבא, שנאמר ה' מנת חלקי וגו', כוס ישועות אשא, תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה, כוס ישועות כוס ישועה אין כתיב כאן אלא כוס ישועות אחד לימות המשיח ואחד לימות גוג". וכן הוא בירושלמי (שם) בשם רבנן אלא שלא דרשו את הפסוק תערוך לפני שלחן, ומנו את כוס ישועות כשתי כוסות.

ונראה לבאר שכולם אמת. לפי שבהגדה אנו מודים לשעבר, "עבדים היינו לפרעה במצרים". מודים על ההווה "בכל דור ודור קמים עלינו לכלותינו". ומתפללים על העתיד לבוא "לשנה הבאה בירושלים הבנויה".

והרמז בארבע כוסות הוא כנגד זה. כנגד ההודאה על העבר, היא התקנה כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמרו ביציאת מצרים. כנגד ההודאה על ההווה, היא התקנה כנגד ד' מלכיות. כנגד התפילה על העתיד היא התקנה כנגד ד' כוסות של ישועה לעתיד לבוא.

וכל עניינו של הפסח הוא לחזק אותנו באמונה. וחלק גדול ומרכזי באמונה הוא האמונה בהשגחה פרטית. וכנגד זה זוהי התקנה כנגד ארבע כוסות שנאמרו בפס' אצל יוסף. שהרי כל סיפור מכירת יוסף וירידתו למצרים היה הכל בהשגחה פרטית. וכמו שאמר יוסף לאחים, "ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים". וכן במעשה זה עם שר המשקים ושר האופים, נענש יוסף על שאמר לשר המשקים, "אם זכרתי", לפי שהיה לו להאמין בה' שהוא המתיר אסורים, בהשגחה פרטית. וק"ל.

ועוד נראה שהדבר מתיישב היטב עם סדר הכוסות, שכוס ראשונה היא בקידוש, ואומרים בו זכר ליצאת מצרים, שזה על העבר. וכוס אחרונה היא בהלל הגגול, שיאמר גם לעתיד לבוא בבוא משיח צדקינו במהרה בימינו. כוס שניה היא אחר אמירת מה נשתנה קודם ההגדה, שעניינה סיפור יציאת מצרים שזוהי השגחת ה' יתברך עלינו. וכוס שלישית בברכת המזון כנגד ההודאה על ההווה.

2. בירושלמי (שקלים פ"ג ה"ב) "אמר רבי ירמיה מצוה לצאת בין אדום שנאמר (משלי כג לא) אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו וגומר". ולפ"ז משמע שיין לבן פחות טוב מיין אדום. ובב"י הביא מהרמב"ן בב"ב (צז ב ד"ה חמר) שכתב, "ושם מצאתי בירושלמי א"ר ירמיה מצוה לצאת בין אדום מאי טעמא אל תרא יין כי יתאדם, ומשמע דאפילו בדיעבד לא יצא, דעד שיהיה בהן מראה יין דיעבד הוא, ומצוה לצאת דיעבד נמי הוא, דגמ' דילן לאו לכתחלה בלחוד היא דהא מנא תיתי, אי בעי קרא כעין דכתיב לענין קדוש אפילו דיעבדנמי, ואי לא לכתחלה נמי כשר דהא ראוי וחשוב הוא ועולה על שלחן מלכים, ולית לן בגמרא דילן לא יביא ואם הביא כשר לענין קדוש". ומשמע שאפי' בדיעבד יין לבן פסול לקידוש וה"ה לארבע כוסות.

אמנם הוסיף הב"י שבהלכות קידוש בסי' ערב הביא דדעת הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש דלא כרמב"ן ושבדיעבד יוצא יד"ח גם ביין לבן בין בקידוש ובין בד' כוסות. וכן היא דעת הרקח (סי' רפג). ובטור כתב "ויראה שאם הלבן משובח מן האדום, שהוא קודם". וכ"פ רמ"א. ובט"ז (ס"ק ט) הביא שהטור כתב דווקא כאן שצריך יין אדום ובהלכות קידוש לא הזכיר זאת, לפי שיש עוד טעם ליין אדום דווקא, זכר לדם בני" שהרגו המצרים, שהיה פרעה שוחט בני ישראל כמובא במד"ר (שמות פרשה א, מא). וכ"כ המג"א (ס"קיג) ובמשנ"ב (ס"ק לח). והוסיף הט"ז שבזמנם שהיו עלילות דם לא לקחו יין אדום כדי שלא יעלילו עליהם שדם הוא. וכ"כ בח"י (ס"קכב).

3. עיין בסי' רב סע' א שם הביא הב"י מחלוקת ראשונים, דלדעת רש"י ור"ש ברכת יין מבושל היא שהכל, אולם לרוב הראשונים ברכתו בורא פרי הגפן. וכ"פ השו"ע שם. וכאן הביא הטור מרב האי גאון, שס"ל שברכת יין מבושל היא שהכל וממילא לא יוצאים בו יד"ח בפסח. אולם כתב הב"י דלפי מאי דקי"ל כרוב הראשונים שברכת יין מבושל בורא פרי הגפן, שפיר יוצאים בו גם יד"ח בד' כוסות.

וכ"פ השו"ע. אולם בח"י (ס"ק כה) כתב שהיינו בדיעבד אבל לכתח' "מצוה מן המובחר ליקח היין היותר משובח בלי תערובת". וכ"ה במשנ"ב (ס"ק לט) "ולכתחלה טוב יותר ליקח יין שאינו מבושל אם לא שהמבושל טוב יותר וכן כה"ג לענין קונדיטון".